

УДК 355.45:614.2

DOI <https://doi.org/10.32782/health-2025.1.15>

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ МЕДИЦИНИ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ НАТО

Подгайний Григорій Якович,

викладач

Національного фармацевтичного університету

ORCID: 0000-0002-7433-1895

Мороз Світлана Григорівна,

кандидат економічних наук, доцент,

Національного фармацевтичного університету

ORCID: 0000-0003-4150-0741

У статті висвітлено питання модернізації системи військової медицини України відповідно до стандартів НАТО, що є важливим завданням в умовах повномасштабної війни та інтеграції України до євроатлантичного безпекового простору. Визначено основні проблеми медичного забезпечення ЗСУ, включно з низькою якістю медичних засобів, недосконалістю системи евакуації поранених, браком підготовлених фахівців і невідповідністю навчальних програм сучасним вимогам.

Розглянуто роль стандартизації як ключового інструменту для підвищення ефективності медичної допомоги військовослужбовцям, зокрема через впровадження рекомендацій Комітету з тактичної медицини (TCCC) і стандартів НАТО (STANAG). Окремо проаналізовано нормативно-правову базу, яка регулює процес гармонізації національних стандартів із міжнародними вимогами. Акцентовано увагу на структурі військово-медичної стандартизації в Україні, що охоплює організаційні, клінічні, матеріально-технічні та навчальні компоненти.

Досліджено внесок волонтерських організацій та міжнародних партнерів у забезпечення військових сучасними засобами медичного захисту, організацію навчання бойових медиків і адаптацію кращих практик НАТО. Зазначено, що впровадження стандартів уніфікації аптечок, протоколів надання допомоги на полі бою, процедур евакуації та технічного забезпечення сприяє підвищенню якості медичної допомоги.

Особливу увагу приділено перспективам гармонізації системи медичного забезпечення ЗСУ з євроатлантичними стандартами, що передбачає цифровізацію процесів управління, створення єдиного медичного простору та підвищення якості реабілітації військових. Автори зазначають, що успіх реформ залежить від подолання існуючих викликів, як-от обмежені ресурси, складність адаптації стандартів до українських умов і недостатній рівень підготовки фахівців.

Запропоновані висновки свідчать, що стандартизація військової медицини України є важливим кроком для підвищення її обороноздатності, ефективного використання ресурсів і наближення до членства в НАТО.

Ключові слова: військова медицина, стандарти НАТО, медичне забезпечення ЗСУ, стандартизація, гармонізація, модернізація, тактична медицина.

Grigoriy Podgayniy, Svitlana Moroz. Modernizing Ukraine's Military Healthcare System to Meet NATO Standards

The article addresses the modernization of Ukraine's military medical system in compliance with NATO standards, which is a crucial task amidst the full-scale war and Ukraine's integration into the Euro-Atlantic security framework. The main challenges of medical support in the Armed Forces of Ukraine (AFU) are identified, including the low quality of medical supplies, deficiencies in the evacuation system for the wounded, a lack of trained specialists, and the mismatch of training programs with current requirements.

The role of standardization is examined as a key tool for enhancing the effectiveness of medical care for military personnel, particularly through the implementation of the Tactical Combat Casualty Care (TCCC) guidelines and NATO standards (STANAG). A detailed analysis of the legal framework governing the harmonization of national standards with international requirements is provided. Attention is focused on the structure of military medical standardization in Ukraine, which encompasses organizational, clinical, material-technical, and educational components.

The contribution of volunteer organizations and international partners is explored in providing the military with modern medical protective equipment, organizing the training of combat medics, and adapting NATO best practices. It is noted that the implementation of standards for unifying first aid kits, battlefield medical protocols, evacuation procedures, and technical support contributes to improving the quality of medical care.

Special attention is given to the prospects of harmonizing the AFU medical support system with Euro-Atlantic standards, including the digitization of management processes, the creation of a unified medical space, and enhancing the quality of military rehabilitation. The authors emphasize that the success of these reforms depends on overcoming existing challenges such as limited resources, the complexity of adapting standards to Ukrainian conditions, and insufficient training of specialists.

The conclusions suggest that standardization of Ukraine's military medicine is a significant step towards improving its defense capabilities, optimizing resource use, and advancing the country's integration into NATO membership.

Keywords: military medicine, NATO standards, AFU medical support, standardization, harmonization, modernization, tactical medicine, defense capabilities.

Вступ. Медичне забезпечення військовослужбовців є невід’ємною складовою обороноздатності будь-якої держави, особливо в умовах активних бойових дій. У випадку України, що протистоїть повномасштабній агресії Російської Федерації, питання організації ефективної системи медичної допомоги для військових є критично важливим. У зв’язку із цим особливого значення набуває стандартизація медичного забезпечення, яка передбачає забезпечення військових сучасними засобами медичного захисту, організацію процесів навчання та підготовки медиків, забезпечення евакуації поранених і впровадження доказових підходів до лікування.

Значний суспільний резонанс викликало звернення волонтерських організацій, опубліковане восени 2023 року, в якому були окреслені ключові проблеми у сфері тактичної медицини у Збройних Силах України [1]. У цьому зверненні порушені питання щодо низької якості медичних засобів, зокрема турнікетів, відсутності належного контролю за їх постачанням, недостатнього забезпечення бойових медиків спеціалізованими засобами, дефіциту транспорту для евакуації поранених і складнощів із впровадженням новітніх стандартів у підготовці медичного персоналу. Особливо наголошувалося на потребі в узгодженості наявних підходів з рекомендаціями Комітету з тактичної медицини (ТССС) та стандартами країн НАТО [2].

Незважаючи на зусилля волонтерів та міжнародних партнерів, чинна система часто демонструє низьку ефективність. Наприклад, низькоякісні китайські аналоги турнікетів, які потрапляють до військових підрозділів, створюють додаткові ризики для життя бійців. Складна процедура списання й обліку медичних засобів у бойових умовах також відволікає медичний персонал від основних завдань, створюючи додаткове адміністративне навантаження. Дефіцит підготовлених інструкторів і невідповідність навчальних програм сучасним викликам ускладнюють професійну підготовку бойових медиків [3].

Реформування системи медичного забезпечення військових залишається ключовим викликом для Міністерства оборони України. Останнім часом відбулися значні кадрові зміни в керівництві Медичних сил ЗСУ, що свідчить про намагання впровадити нові підходи до вирішення наявних проблем. Отримано чітке завдання підвищити ефективність медичного забезпечення, забезпечити цифровізацію процесів, впровадити стандарти НАТО в систему навчання й органі-

зувати дієвий обмін досвідом серед військових медиків.

Стандартизація медичного забезпечення передбачає уніфікацію протоколів лікування й евакуації, а також створення централізованої системи управління цими процесами. Сьогодні важливо забезпечити прозорість постачання медичних засобів, належну їх якість і відповідність сучасним вимогам. Упровадження стандартів НАТО в систему медичного забезпечення України є необхідним кроком для підвищення її ефективності та зменшення втрат серед особового складу.

Мета роботи – аналіз основних проблеми, які існують у сфері медичного забезпечення ЗСУ, оцінка ефективності запроваджених заходів та окреслення перспектив гармонізації цієї системи зі стандартами країн – членів НАТО. Особливу увагу приділено ролі волонтерських ініціатив, міжнародної підтримки та реформ у сфері управління Медичними силами ЗСУ.

Методи дослідження. У дослідженні використано: метод аналізу документів і нормативних актів; порівняльний аналіз для оцінки відповідності чинних українських стандартів у сфері медичного забезпечення вимогам НАТО та їх адаптації до національних реалій; системний підхід у дослідженні процесів стандартизації медичного забезпечення в Україні як частини загальної системи оборонної реформи; метод узагальнення для узагальнення міжнародного досвіду та практики НАТО щодо військової медицини для визначення можливих шляхів їх впровадження в Україні; емпіричні методи: залучено дані, отримані з офіційних звітів Міністерства оборони України, волонтерських організацій та міжнародних партнерів, для оцінки поточного стану системи медичного забезпечення.

Результати дослідження. Організація Північноатлантичного договору (НАТО) є ключовим військово-політичним союзом, який об’єднує 31 країну Північної Америки та Європи. Її основною метою є забезпечення свободи й безпеки країн-членів через політичні та військові механізми. НАТО керується принципами колективної безпеки, демократичних цінностей і верховенства права, що робить її потужним фактором стабільності у євроатлантичному регіоні.

З моменту створення в 1949 році Альянс постійно розширював свій вплив, приймаючи нових членів і адаптуючи стандарти до нових викликів. Станом на сьогодні НАТО має близько 1200 стандартів, які регламентують усі аспекти

військової діяльності – від управління й логістики до медичного забезпечення. Ці стандарти, розроблені групами стандартизації Альянсу, переглядаються й оновлюються для забезпечення ефективної взаємодії між збройними силами країн-членів і партнерів [4].

Стандарти НАТО (STANAG – Standardization Agreement) є міжнародними документами, які встановлюють спільні правила, процедури й технічні вимоги для збройних сил держав-членів і партнерів. Основні напрями стандартизації НАТО поділяються на три рівні:

1. Сумісність – забезпечення здатності працювати разом у багатонаціональному середовищі.
2. Взаємозамінність – уніфікація обладнання та матеріалів для спрощення логістики.
3. Уніфікація – стандартизація процедур і технічних характеристик для забезпечення однакової підходів [5].

Стандарти охоплюють три ключові категорії: адміністративні, які регламентують процеси управління й обміну інформацією; оперативні, що визначають концепції та принципи бойового застосування сил; матеріально-технічні, які встановлюють вимоги до техніки, озброєння та медичних засобів.

Завдяки цій системі країни НАТО досягають високого рівня координації у військових операціях. Для України впровадження цих стандартів є стратегічним завданням у рамках реформування сектора безпеки й оборони.

Військова охорона здоров'я в НАТО є одним із ключових напрямів стандартизації, що дає змогу забезпечувати ефективність медичної допомоги та зниження втрат серед особового складу. Для України, яка прагне інтеграції до Альянсу, впровадження стандартів НАТО в медичне забезпечення Збройних Сил є важливим кроком на шляху до підвищення оперативної сумісності з арміями країн-членів.

Процес гармонізації стандартів НАТО в Україні відбувається відповідно до законодавчої бази, зокрема наказу Міністерства оборони України від 24 лютого 2020 року № 56 «Положення про військову стандартизацію». Він передбачає порівняльний аналіз національних нормативних актів з документами НАТО, визначення можливостей і шляхів їх впровадження. Такий підхід дає змогу адаптувати міжнародні стандарти до українських реалій.

Особливої уваги потребує впровадження стандартів медичного забезпечення, які передбачають: стандарти оснащення медичних аптек і наплічників; уніфікацію протоколів надання допомоги на

полі бою; вдосконалення процесу навчання бойових медиків відповідно до рекомендацій ТССС; забезпечення якісної евакуації поранених із використанням сучасного обладнання та транспорту.

Українські військові науковці розробили модель стандартизації медичного забезпечення, яка поєднує кращі практики НАТО і специфіку національної системи. Ця модель базується на трьох основних блоках: планування, яке охоплює формування програм та укладання договорів на розроблення стандартів; розроблення, що передбачає інтеграцію елементів міжнародних стандартів до національної системи; застосування, яке забезпечує практичну реалізацію стандартів у підрозділах ЗСУ.

Крім того, у моделі передбачено виділення чотирьох основних напрямів військових стандартів: організаційних, клінічних (протоколів медичної допомоги), оснащення, підготовки персоналу. Ця система дасть можливість створити уніфіковану структуру управління медичним забезпеченням, підвищити ефективність лікування й евакуації, а також забезпечити відповідність міжнародним стандартам.

Україна поступово інтегрує найкращі практики НАТО у свої військові структури, що не лише сприяє підвищенню обороноздатності, але й наближає нашу країну до повноправного членства в Альянсі.

Стандартизація медичного забезпечення є ключовим елементом модернізації системи військової охорони здоров'я, спрямованим на забезпечення якості надання медичних послуг військовослужбовцям. Упровадження єдиних норм, правил і процедур дає змогу досягти високого рівня впорядкованості в медичній системі ЗСУ, підвищити оперативну сумісність із військовими формуваннями НАТО та забезпечити ефективне використання ресурсів навіть в умовах воєнного часу.

Актуальність стандартизації обумовлена не лише прагненням інтеграції до стандартів Альянсу, але й нагальними викликами, пов'язаними із забезпеченням військових якісними медичними засобами та послугами. Відповідно до даних Міністерства оборони України, на сьогодні існують численні стандарти НАТО, що охоплюють адміністративну, оперативну й матеріально-технічну складові. Частина цих стандартів стосується безпосередньо медичного забезпечення та потребує адаптації до українських реалій.

Процеси стандартизації у сфері військового медичного забезпечення в Україні регламентуються законами, указами Президента, норма-

тивно-правовими актами Кабінету Міністрів, наказами МОУ й іншими керівними документами. Ключовим законодавчим документом у цій сфері є Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо військових стандартів», ухвалений у 2019 році. Він визначив основні поняття, зокрема: військовий стандарт – документ, що регламентує вимоги до об'єктів стандартизації у військовій сфері; стандарт НАТО – стандарт, розроблений та опублікований Організацією Північноатлантичного договору [6].

Законом також розмежовано функції між Міністерством оборони та Генеральним штабом (ГШ) ЗСУ:

1. МОУ відповідає за нормативно-правове регулювання, організацію розроблення й ухвалення військових стандартів.

2. ГШ ЗСУ здійснює розробку стандартів у межах своїх повноважень і координує їх практичне впровадження.

Ці положення стали основою для створення системи військової стандартизації, яка гармонізується зі стандартами НАТО.

Для впровадження стандартів НАТО було створено багаторівневу систему координації та управління стандартизацією в ЗСУ. Основними органами цієї системи є:

– комісія з проблем стандартизації – головний наглядовий орган, що координує діяльність структурних підрозділів МОУ і ГШ ЗСУ з питань стандартизації.

– управління стандартизації, кодифікації та каталогізації (УСКК) – виконавчий орган, відповідальний за управління стандартами та контроль їхнього впровадження.

– технічний комітет стандартизації 176 (ТК176) – здійснює стандартизацію продукції оборонного призначення.

Процеси розроблення, затвердження та впровадження військових стандартів регламентуються наказами МОУ, зокрема «Про питання військової стандартизації». Цей документ визначає основні цілі стандартизації: підвищення сумісності ЗСУ із силами НАТО; уніфікація технічних характеристик медичних засобів і процедур; зменшення витрат ресурсів завдяки раціональному використанню матеріалів; забезпечення безпеки військових і цивільного населення.

Для забезпечення ефективної координації між Україною та НАТО у сфері стандартизації було розроблено «Матрицю розподілу відповідальності». Вона визначає, які органи військового управління й організації відповідають за окремі

напрями стандартизації, а також які міжнародні структури НАТО співпрацюють з українськими установами [6].

«Матриця» охоплює понад 2000 документів, серед яких 1040 угод STANAG, 903 рекомендації НАТО, 52 стандартизаційні рекомендації (STANREC) та 64 документи, що стосуються стандартів, які регулярно оновлюються відповідно до сучасних викликів. Такий підхід дає змогу не лише адаптувати чинні стандарти, але й своєчасно реагувати на зміни в безпековому середовищі, що особливо актуально для України в умовах війни.

«Матриця» розподілу відповідальності є ключовим інструментом, що дає можливість організувати співпрацю між органами військового управління України та керівними структурами НАТО у сфері стандартизації. Вона визначає напрями діяльності, установи, відповідальні за впровадження стандартів, а також ключові завдання для досягнення взаємосумісності з військовими силами країн – членів Альянсу [2; 6].

Однак упровадження стандартів потребує чіткого розуміння їхньої суті. Згідно з «Директивою із питань розробки, супроводження та управління документами НАТО зі стандартизації (AAP-03(k))», стандартом НАТО вважається документ, розроблений і опублікований у рамках процесу стандартизації Альянсу. Водночас українське законодавство також надає визначення стандартів НАТО, підкреслюючи їхню роль у гармонізації національної системи безпеки з міжнародними нормами.

Попри прогрес у гармонізації стандартів, станом на 2019 рік в Україні було впроваджено лише 174 стандарти НАТО. Це свідчить про необхідність прискорення адаптації міжнародних норм до національної системи. Особливого значення набуває модернізація медичного забезпечення, що передбачає: оснащення аптек і наплічників медиків відповідно до стандартів НАТО; створення навчальних центрів для підготовки бойових медиків; удосконалення системи евакуації поранених.

Стандарти НАТО впроваджуються в різних напрямках військової діяльності. Серед основних сфер, до яких належить медичне забезпечення, також виділяються:

- військова логістика та матеріально-технічне забезпечення;
- озброєння, боєприпаси, військова техніка;
- зв'язок і автоматизовані системи управління;

- радіаційний, хімічний і біологічний захист;
- навчання військових і участь у багатонаціональних навчаннях, як-от Sea Breeze і Rapid Trident.

Застосування стандартів НАТО в умовах воєнного стану потребує постійного моніторингу та перегляду угод STANAG, щоб відповідати сучасним викликам. Це дає можливість не лише оперативно впроваджувати нові практики, а й удосконалювати наявну систему, забезпечуючи її адаптивність до реалій війни.

Медичне забезпечення посідає важливе місце в цій системі. Воно здійснюється за стандартами, які регулюють організацію надання медичної допомоги, оснащення військових медиків і підготовку персоналу.

Упровадження стандартів НАТО в систему ЗСУ передбачає п'ятиетапний процес (рис. 1):

Цей процес тісно пов'язаний із реалізацією стратегічних документів, як-от Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина України та Стратегічний оборонний бюлетень України.

Запровадження військово-медичних стандартів відбувається за трирівневою системою відповідності:

1. Ідентичні стандарти – повне впровадження без змін.
2. Модифіковані стандарти – адаптація до національних особливостей.
3. Нееквівалентні стандарти – розробка нових документів з урахуванням досвіду НАТО.

Цей підхід дає змогу враховувати специфіку української медичної системи та водночас забезпечувати взаємосумісність із країнами Альянсу.

Воєнно-медична доктрина України визначає створення єдиного медичного простору як ключову складову реформування медичного забезпечення ЗСУ. Цей простір передбачає інтеграцію

всіх медичних ресурсів держави для забезпечення доступності, якості й ефективності медичної допомоги. Основою для його функціонування є стандарти НАТО, які закріплюють уніфіковані підходи до надання медичних послуг, профілактики захворювань і реабілітації військовослужбовців.

Медичні сили ЗСУ працюють у тісній співпраці із цивільними закладами охорони здоров'я, використовуючи єдині стандарти та клінічні протоколи. Такий підхід сприяє оперативності та якості медичної допомоги, особливо в умовах масових санітарних втрат.

Наказ Генерального штабу ЗСУ № 100 від 12 березня 2020 року закріплює Стратегію розвитку Медичних сил до 2035 року. У документі визначено поетапну імплементацію військово-медичних стандартів НАТО:

1. Перший етап (2020–2025 роки) – розроблення вітчизняних стандартів на основі стандартів НАТО.

2. Другий етап (2025–2030 роки) – інтеграція стандартів у практичну діяльність усіх військових підрозділів.

3. Третій етап (2030–2035 роки) – досягнення повної взаємосумісності з медичними службами країн НАТО [7].

Реалізація Стратегії здійснюється в межах урядового курсу на інтеграцію з НАТО. Це дає можливість поступово реформувати систему медичного забезпечення й наблизити її до євроатлантичних стандартів.

Станом на середину 2024 року Міністерство оборони, Збройні Сили та інші складові сектора безпеки й оборони України впровадили 324 стандарти НАТО. У першому півріччі 2024 року було прийнято 23 нові стандарти. Ці досягнення підтверджують динамічний прогрес України в реалі-

Рис. 1. Процес впровадження стандартів НАТО у систему ЗСУ

зації цілей, спрямованих на інтеграцію у євроатлантичний простір.

Крім запропонованих НАТО стандартів, Україна впровадила ще 134 документи з власної ініціативи. Загалом стандарти стосуються широкого спектра сфер, зокрема експлуатації озброєння, безпеки зберігання боєприпасів, управління військами, використання інформаційних систем, забезпечення якості товарів, а також інженерного, авіаційного і медичного забезпечення.

Медичне забезпечення залишається одним із ключових напрямів реалізації стандартів НАТО в Україні. Досягнення у цій сфері такі:

- запровадження єдиного медичного простору: інтеграція цивільних і військових медичних ресурсів для забезпечення якісної медичної допомоги військовослужбовцям;

- упровадження військово-медичних стандартів: розробка національних документів на основі стандартів НАТО [8].

Для збереження життя військовослужбовців в умовах хімічних, біологічних, радіаційних та ядерних загроз розроблено стандарти профілактичної медицини. Вони охоплюють медичну розвідку, санітарні вимоги до водопостачання у польових умовах, захист продовольства та води, оцінку стану здоров'я військовослужбовців до та після бойових операцій. Ці стандарти забезпечують ефективність профілактичних заходів та підвищують рівень готовності медичних служб до дій в екстремальних умовах [9].

Запровадження стандарту «І-СТ-3 (видання 2)» значно покращило рівень підготовки військовослужбовців із тактичної медицини. Також успіхами стали підвищення обізнаності медичного й немедичного персоналу щодо першої допомоги,

зменшення смертності серед поранених завдяки використанню медичних комплектів, адаптованих до стандартів НАТО, підготовка медичних частин до роботи в умовах хімічних, біологічних, радіаційних і ядерних загроз.

Незважаючи на досягнення, у сфері медичного забезпечення залишаються досить серйозні виклики, як-от обмежені ресурси для закупівлі сучасного обладнання та матеріально-технічного забезпечення, відсутність належної реєстрації документів – частина впроваджених стандартів не оформлена згідно з вимогами військової стандартизації, необхідність охопити більшу кількість медичних підрозділів стандартами НАТО.

Подальший розвиток передбачатиме реалізацію ще близько 100 стандартів із медичного забезпечення до 2025 року [10]. Це дасть можливість покращити систему навчання медичних кадрів, підвищити ефективність лікування та реабілітації військових, забезпечити повну сумісність із медичними службами країн – членів НАТО.

Висновки. Упровадження стандартів НАТО в систему медичного забезпечення ЗСУ демонструє динамічний розвиток оборонного сектора України. Прийняття нових стандартів, навчання кадрів і вдосконалення системи управління медичним забезпеченням надають можливість значно підвищити якість медичної допомоги.

Однак попереду ще чимало роботи, зокрема у створенні нових стандартів, забезпеченні їхнього практичного впровадження й інтеграції у загальну систему безпеки держави. Від успішності цих заходів залежить не лише здоров'я військових, але й стратегічний курс України на вступ до НАТО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вісім проблем тактичної медицини в Силах оборони. Звернення волонтерського руху до воєнного керівництва. *Українська правда*. 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/07/26/7412922/> (дата звернення: 27.12.2024).
2. Лівінський В. Г., Жаховський В. О., Швець А. В., Іванько О. М. Обґрунтування системи стандартизації медичного забезпечення у Збройних Силах України. *Український журнал військової медицини*. 2023. Т. 4, № 3. С. 21–37. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.3\(4\)-021](https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.3(4)-021).
3. Шпичак О. С., Подгайний Г. Я., Шевченко В. О., Яковенко В. К., Журавель І. О., Фетісова О. Г. Актуальні питання щодо постачання медичного майна для потреб тактичної медицини підрозділів оборони для Збройних сил України в умовах воєнного стану. *Безперервний професійний розвиток фармацевтичних працівників: сучасний стан, проблеми та перспективи* : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, присвяченої 30-річчю заснування Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету, Харків, 1–2 листоп. 2023 р. Харків : НФаУ, 2023. С. 327–329.
4. НАТО. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%90%D0%A2%D0%9E> (дата звернення: 26.12.2024).
5. Жаховський В. О., Лівінський В. Г. Нормативно-правові та доктринальні засади військової охорони здоров'я і медичного забезпечення Збройних Сил України. *Наука і оборона*. 2024. № 3. DOI: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2024-26-3-18-28>.
6. Лівінський В. Г., Жаховський В. О., Швець А. В., Іванько О. М., Ковида Д. В. Стандартизація медичного забезпечення у Збройних Силах України: стан та перспективи розвитку. *Український журнал військової медицини*. 2023. Т. 4, № 1. С. 21–34. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.1\(4\)-021](https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.1(4)-021).

7. Остащенко Т. Країни НАТО дослухаються до досвіду наших бойових медиків і тому оновлюють свої стандарти. *АрміяInform*. 2023. 2 серпня. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/08/02/krayiny-nato-dosluyayutsya-do-dosvidu-nashyh-bojovyh-medykiv-i-tomu-onovlyuyut-svoyi-standarty-tetyana-ostashhenko/> (дата звернення: 26.12.2024).

8. Шевченко В. О., Шпичак О. С., Подгайний Г. Я. До питання щодо забезпечення лікарськими засобами, аптечками та наплічниками бойових медиків сил оборони в умовах військового стану. *Безперервний професійний розвиток фармацевтичних працівників: сучасний стан, проблеми та перспективи* : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, присвяченої 30-річчю заснування Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету, м. Харків, 1–2 листоп. 2023 р. Харків : НФаУ, 2023. С. 324–326.

9. Лівінський В. Г., Жаховський В. О., Швець А. В., Іванько О. М. Стандартизація медичного забезпечення у збройних силах держав – членів НАТО. *Український журнал військової медицини*. 2022. Т. 3, № 2. С. 5–18. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2022.2\(3\)-005](https://doi.org/10.46847/ujmm.2022.2(3)-005).

10. Україна впровадила вже 324 стандарти НАТО. *Міністерство оборони України*. 2024. URL: <https://mod.gov.ua/news/ukraina-vprovadila-vzhe-324-standarti-nato> (дата звернення: 27.12.2024).

REFERENCES

1. Ukrainska Pravda (2023, July 26). Visim problem taktychnoi medytsyny v Sylakh obrony: Zvernennia volonterskoho rukhu do voiennoho kerivnytstva [Eight problems of tactical medicine in the Defense Forces: An appeal of the volunteer movement to military leadership]. *Ukrainska Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/07/26/7412922/> [in Ukrainian].

2. Livinskyi, V.H., Zhakhovskyi, V.O., Shvets, A.V., & Ivanko, O.M. (2023). Obgruntuvannia systemy standartyzatsii medychnoho zabezpechennia u Zbroinykh Sylakh Ukrainy [Justification of the medical support standardization system in the Armed Forces of Ukraine]. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 4 (3), 21–37. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.3\(4\)-021](https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.3(4)-021) [in Ukrainian].

3. Shpychak, O.S., Podhainyi, H.Ya., Shevchenko, V.O., Yakovenko, V.K., Zhuravel, I.O., & Fetisova, O.H. (2023). Aktualni pytannia shchodo postachannia medychnoho maina dlia potrebs taktychnoi medytsyny pidrozdiliv obrony dlia Zbroinykh Syl Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Current issues regarding the supply of medical property for the needs of tactical medicine of defense units for the Armed Forces of Ukraine under martial law]. In *Proceedings of the Scientific and Practical Conference with International Participation on Continuous Professional Development of Pharmaceutical Workers: Current State, Problems, and Prospects* (pp. 327–329). Kharkiv: NFAU [in Ukrainian].

4. Wikipedia contributors (2024). NATO. *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%90%D0%A2%D0%9E>.

5. Zhakhovskyi, V.O., & Livinskyi, V.H. (2024). Normatyvno-pravovi ta doktrynalni zasady viiskovoi okhorony zdorovia i medychnoho zabezpechennia Zbroinykh Syl Ukrainy [Regulatory and doctrinal principles of military health care and medical support of the Armed Forces of Ukraine]. *Science and Defense*, 3, 18–28. DOI: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2024-26-3-18-28> [in Ukrainian].

6. Livinskyi, V.H., Zhakhovskyi, V.O., Shvets, A.V., Ivanko, O.M., & Kovyda, D.V. (2023). Standartyzatsiia medychnoho zabezpechennia u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: Stan ta perspektyvy rozvytku [Standardization of medical support in the Armed Forces of Ukraine: Current state and development prospects]. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 4 (1), 21–34. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.1\(4\)-021](https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.1(4)-021) [in Ukrainian].

7. Ostashchenko, T. (2023, August 2). Krainy NATO doslukhaiutsia do dosvidu nashykh boiovykh medykiv i tomu onovliuiut svoi standarty [NATO countries listen to the experience of our combat medics and therefore update their standards]. *ArmyInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/08/02/krayiny-nato-dosluyayutsya-do-dosvidu-nashyh-bojovyh-medykiv-i-tomu-onovlyuyut-svoyi-standarty-tetyana-ostashhenko/> [in Ukrainian].

8. Shevchenko, V.O., Shpychak, O.S., & Podhainyi, H.Ya. (2023). Do pytannia shchodo zabezpechennia likarskymy zasobamy, aptechkamy ta naplichnykamy boiovykh medykiv Syl obrony v umovakh viiskovoho stanu [On the issue of providing medicines, first aid kits, and backpacks to combat medics of the Defense Forces under martial law]. In *Proceedings of the Scientific and Practical Conference with International Participation on Continuous Professional Development of Pharmaceutical Workers: Current State, Problems, and Prospects* (pp. 324–326). Kharkiv: NFAU [in Ukrainian].

9. Livinskyi, V.H., Zhakhovskyi, V.O., Shvets, A.V., & Ivanko, O.M. (2022). Standartyzatsiia medychnoho zabezpechennia u zbroinykh sylakh derzhav-chleniv NATO [Standardization of medical support in the armed forces of NATO member states]. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 3 (2), 5–18. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2022.2\(3\)-005](https://doi.org/10.46847/ujmm.2022.2(3)-005) [in Ukrainian].

10. Ministry of Defense of Ukraine (2024). Ukraina vprovadyla vzhe 324 standarty NATO [Ukraine has already implemented 324 NATO standards]. *Ministry of Defense of Ukraine*. URL: <https://mod.gov.ua/news/ukraina-vprovadila-vzhe-324-standarti-nato> [in Ukrainian].